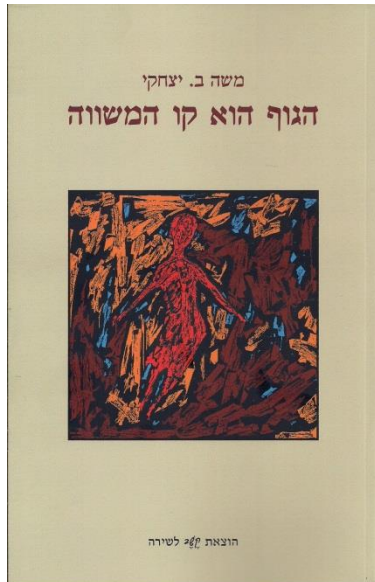

הגוף הוא קו המשווה

משה ב. יצחקי

סקירה: רפי וייכרט

הערות בשולי הגוף

לא חזון נפרץ הוא שמו"ל כותב על ספר שהוציא לאור. לכן, הדברים שלהלן לא יהיו דברי ביקורת כהלכתה אלא עיון קצר בכמה משירי ספרו של משה ב. יצחקי. על איכותם של השירים יוכל הקורא ללמוד מן הציטוטים. חלק מן המפתחות לעולמו יוכל לקבל מהערותיי הנלוות. מאחר שמדובר בספר מרובה נושאים כמו גם מגוון מאוד מבחינת דגמי הכתיבה – שירים בחריזה ושירים בחרוז חופשי, שירה בפרקים ושירה בפרוזה, שירי דיוקן ושירי קינה, שירה פוליטית וחברתית ושירת אהבה ונוף – אין אפשרות להקיפו ברשימה לא ארוכה אלא לרשום, להתרשם.

דומני שמפתח טוב ימצא לקורא בשיר "עוד זוג כנפיים":

פעמים רבות עפתי כצפור. חלומות טובים
להצמיח כנפים. רבים מנסים למרט נוצות,
להניח רשתות, לידות אבנים, לצלף ולצלב
אנשים מעופפים. יש משהו חיתי ביצורים
נאורים שנטל מהם כח התעופה.
בארונותיהם ואפלו על קירות ביתם נתן
למצא פחלצים וקרקפות של יצורי כלאים
מוזרים כמוני. הצלחותיהם מרבות. אך
הם אינם יודעים שבארוני עוד כנפים
ארוזות לזמנים אחרים. אמנם לאחרונה
אני מתקשה במשיכת רוקסן האריזה ובחבור
תותבות הכנף הצעירות לכתפי המזקינות,
אך אני ממשיך לנסות, ממשיך וחורט
נפילותי, גם הן תהלתי. שמחה, שקה
יצורים מקרקעים לא יאזינו, לא יבינו.

שיר זה מתקיים בשני רבדים מקבילים. דימוי הציפור שולח אותנו כמובן לכיוון הארספואטי ומצרף את הציפור של יצחקי לציפורי-שיר בספרות העולם ובשירה העברית - מקיטס וייטס דרך ביאליק ועד לנתן זך, ליונה וולך וליאיר הורביץ. קריאה כזאת תאמר – זהו שיר על השראה שפקדה את המשורר פעמים רבות בעברו, ובהן עץ כציפור. יוצרים הם אנשים מעופפים ואילו האנושות אינה אוהבת אנשים מעופפים. שאר הבריות מנסות לפגוע בהם ואף להורגם, גוף ונפש. לכל היותר להחזיק בבית פוחלץ של יוצר, כלומר ספר של משורר, תמונה של צייר, פסל של פסל.

אבל היוצר מתנגד להיות פוחלץ. הוא שומר בתודעתו, בלבו ובגופו את חלום המעוף. אם פעם חשת את מתיקות התעופה, לעולם לא תרצה לחדול. סוף השיר מתאר את הניסיון הנוגע ללב והנואש של משורר שכתפיו מזקינות (איזו סינקדוכה!) לחבר לעצמו תותבות צעירות. הניסיון אולי איננו צולח, אך תיעודו, כמו גם הכישלונות המרהיבים, מעין צניחה של איקרוס המימה, הם המשכה של יצירת נעורים

בכלים שמביאה עמה הברגות ומכאן השמחה. גם הנפילות הן תהילה שכן עודן חלק מן המעוף, מהמאבק עליו, על החלום הטוב להצמיח כנפיים. כל עוד חיים וכותבים, עדיין חולמים.

כמובן שאפשר להדגיש בשיר גם את הקריאה האקזיסטנציאליסטית. לא הכתיבה אלא החיים עומדים במרכז. החלום להצמיח כנפיים הוא החלום לחיות אחרת, לא עם הרגליים על האדמה. לשמר את הזכות לחלום, לחוות, להתנסות ביותר מקיום אחד. לא להתברגן עם פוחלצים על הקירות ושטיחי סלון מרופדים מתחת לרגליים. לעוף גם אם הדבר כרוך בסכנת נפילה, להיות בעל כנפיים צעירות גם אם צריך לשלוח אותן מאריזה, כלומר לסייע לחלום שמתעייף מול המציאות השוחקת. האדם בעל נפש המשורר הוא יצור מעופף בעוד שהאחרים מציבים מכשולים בפני רצונו לחלום ולעוף. כדי לחיות ממש חייבים למרוד, להימלט מרשתות, מאבנים, לא להסכים לצליבה, כלומר למסמור הגוף למקום אחד. אם תרצו, בלשונו של יהודה עמיחי, לא להיות כבדוש אלא לצאת באלף אלפי יציאות זעירות של דשא, של גשם. או לפי משה יצחקי – לעוף לכל מקום ובכל שעה, כל עוד יאפשרו זאת פעימות הלב ותשוקות הגוף.

כל אלה מתנהלים כמובן על רקע התחושה העמוקה של "כנפי הזמן המתקצרות" של חסידת נדודיים, כפי שכותב יצחקי בשיר הנושא "הגוף הוא קו המשווה". לא לעד חסידת (וחסד) הנדודים. יש לנצל מה שבזק לנו הקיום שכן הוא מבזיק וכבר איננו. מכאן תאבונם העצום של השירים שבספר זה לאהבה, לגוף, לנוף, לנדודים, לעיונים, לאנשים, לשירים של אחרים, לסיפור הגנאלוגיה הפיוטית והביוגרפית של האני (ראו, למשל, השיר "להיות אותנטי" המתכתב בו-זמנית עם ביאליק, טשרניחובסקי, ביטון, וולך וסומק (עמ' 80)).

יצחקי מודע עד לקצה הגבול לעובדת היותו בשר מבשרה של השירה האירופית ועצם מעצמות השירה העברית (או להפך). מכאן הפוליפוניה של הדהודים והתכתבויות והקדשות לשורה ארוכה של משוררות ומשוררים. שיריו הם דוגמה מובהקת איך לא "רק על עצמי לספר ידעתי", או איך לספר על עצמי באמצעות אחרים ועליהם דרכי. האם השיר לזכרו של מודענו המשותף, המשורר פיצ'י יהורם בן מאיר, הוא עליו או על יצחקי עצמו? הדימוי בבית השני – "אילו הייתי ציפור נודדת, קרוב/ לוודאי שהייתי שקנאי מגושם" (עמ' 68) – יכול להלום את שניהם. שניהם אוהבי טבע ששירתם מלאה בחי ובצומח ובציפורי שיר. שניהם בעלי נוצה נדירים שנוצות זנבם "כותבות בעבים את שירת השמיים" (שם). הקינה של יצחקי על פיצ'י מסתיימת, לכן, בתיאור מדויק של החלופיות: "אבל גם זה אינו אלא הרף עין, רפרוף כנף בין האדמה לאין. / כמה קל" (שם).

הקשר ביני ובין משה יצחקי נוסד על המסד האיתן של אהבתנו המשותפת לשירתה של ויסלבה שימבורסקה, כלת פרס הנובל הפולני. אפשר לומר שבלי ידיעתה היא שידכה בינינו. מצד אחד כותב שורות אלה, מתרגמה המסור לאורך רבע מאה, ומן הצד השני, משה יצחקי, אוהבה הנאמן שעקב אחר כל פרסומיה בעברית מראשיתם ועד האחרון שבהם, שלקח חלק באירועי מחווה לכבודה ואף ארגן אחדים מהם. אני מרשה לעצמי להביא כאן את שירו "לשימבורסקה, במקום מספד" (עמ' 70). השיר משתייך לחטיבה מרתקת המופיעה בספרים שונים, שבהם נזכרת המשוררת ישירות או בעקיפין, כמושא תיאור או כנמענת של מכתב, בהומור, בשנייה, באצילות ובהוקרת טובה ותודה על גדולת שירתה.

לשימבורסקה, במקום מספד

ובכן, לא הספקתי, לא ידעתי
שְׁכַךְ תִּסְתַּלֵּק בְּחָטָף, מְבַלִּי לְהַפְרֵד,
עִם סִיגְרִיָּה אֲנִינָה, יְהִירָה, נְשָׁמָתָה
כְּמַעַט מִתְמַזְגָת בְּעֵנִי, וְהִיא, עֵדִין
כָּאן, מִתְגַּרָה, מְמַסְכֶּת דָּרָךְ לְמֵלֶאכֶּה,
לְמִנּוֹת מְבַהֶרֶת. מְצִינָת לֹו בְּנִשְׁיָהּ
מְקַצֶּרֶת, אֲחֵרוֹנָה בְּטִבְעוֹת עֵשֶׂן
רוֹשְׁמֵת אֶת שְׁנֵתָה : 88,
מִתְעַתֶּעֶת בְּגִרְעָה שְׁבָגְרוֹרוֹת.

אַחוּבָּה, אַני חוּרְג מִהֲנֵהוּג וּפּוֹנָה אֶל גְּבֵרְתִּי
 בְּגוּף שְׁנִי, כְּמִקְבֵּל בְּתִרְבוּתִי :
 בְּאַמֶּת שְׁלֹא הִסְפַּקְתִּי. נִכּוֹן, גַּם אֲנִי תַמְהָתִי
 אִיד, הָרִי לֹא הָיָה בִּינֵינוּ אֶלָּא שִׁירְתָּךְ
 וְעוֹד הִרְבֵּה דְּבָרִים עָמְדוּ בִּינֵינוּ,
 אַךְ, בְּכָל זֹאת וְאֵף-עַל-פִּי, לֹא
 יוֹדֵעַ לָמָּה, אֲבָל זֶה כָּל־כָּךְ מִתְבַּקֵּשׁ,
 שְׁאַחֲצָה בְּשִׁבְלֶךְ אוֹקֵינוֹס, אֲדַלֵּג
 עַל הָאוֹלִימְפוֹס, רַק לְאַחוֹז פֶּעַם אַחַת
 בְּיָדְךָ, רַק לְהַצִּית אֵשׁ בְּסִיגְרִיָּה שְׁלֶךְ,
 הָאֲחֵרוֹנָה, זֶה כָּל מָה שְׁאַנִּי מְבַקֵּשׁ.
 אַךְ אֵת פְּתֹאֵם מִמֶּהֱרָת, בְּאַצִּילוֹת
 פּוֹלְנִית, בְּאַיִזָּה חִיּוֹד קֶטָן, אִירוֹנִי,
 מִשְׁאִיכָה כָּל מָה שְׁבִינֵינוּ, לְעוֹלָם הָאַפְלָטוֹנִי.

בבית הראשון יצחקי מדבר על נסיבות מותה של המשוררת ומתאר אותה, כדרך חלק מתצלומיה, באמצעות הסינקדוכה של העישון (כמה יפה הרמז הדק ללאה גולדברג – "אחרונה בטבעות עשן/ רושמת את שנתה", שם; השנה שלה, שנת מותה, והשינה שלה, שנת מותה). אולם מסתבר שהוא קשור אליה יותר מדי. הוא לא יכול לצאת ידי חובת האלגיה בתיאור בגוף שלישי. לכן, בבית השני, הוא עובר לפניה בגוף שני שכן רק כך ראוי לאהוב להיפרד מאהובתו: "לא היה בינינו אלא שירתך" (המזכיר לנו שוב את "לא היה בינינו אלא זוהר" ה'גולדברג') איננו מצביע על מיעוט הקשר אלא דווקא על החבלים העבותים הקושרים את שני המשוררים, שימבורסקה ויצחקי. "לא אחוז פעם אחת/ בידך, רק להצית אש בסיגריה שלך" (שם) היא מחווה אצילית אחרונה, קידה סופית בטרם ירד המסך על חיי המשוררת ויותר אותנו עזובים, במחיצת שיריה. זהו המקום שאצילות רומנית פוגשת באצילות פולנית בשנייה החורזת אירוני עם אפלטוני בעוד ששירי המשוררת הפולנייה כובשים את לב המשורר הישראלי. הוא אמנם מספיד אך שב וחוגג את חייה ושירתה שהם עצמם חגיגת הקיום, היקום, החוכמה והיופי.

מן הדברים הקצרים שלעיל ניתן להבין עובדה פשוטה. את שירתו של משה ב. יצחקי יש לקרוא לאט, מתוך הקשבה דרוכה לדרך המודרנית שבה הוא מביא בפנינו מיתוסים קדומים ואפיזודות מקראיות, לאופן המתוחכם שבו הוא שוזר הדים ובני הדים שיריים במקהלת ההווה, לצורה שבה הוא מזרים דם חדש במסורות עתיקות, כמו בשיר הכאוב-מחויך "אפיטף" (עמ' 58), שבו אחתום את דבריי:

לֹא הִסְפַּקְתִּי הַכֹּל,
 רְצִיתִי עוֹד מִשֶּׁהוּ טוֹב לְאַכֵּל,
 עוֹד כּוֹסִית אַחַת לְהָרִיק,
 לְעֻקֵּב אַחֵר הַלּוֹךְ רִגְלִי מְלַצְרִית,
 אוֹ סֵתֶם כָּךְ לְשִׁבֵּת וְלִבְהוֹת
 עַל הָר שׁוֹמֵם בְּיַעַר עֵבֶת
 וְעוֹד פֶּעַם אַחַת לְחַמֵּד, לְאַהֵב,
 לְהַגִּיד עוֹד מִלֵּת שִׁיר וְאֵז לְעוֹב.
 אֲבָל עָקָר שְׁכַחְתִּי, לֹא הִסְפַּקְתִּי
 לומר כְּמָה אוֹתָךְ אֶהָה... אַךְ
 מִה נוֹרָא, הָאֶבֶן כָּל-כָּךְ
 כְּבִדָּה וְקָרָה.